

מבין שימושיו הרבים והמגוונים של הפועל 'לדעת' זכו שניים לתשומת לב מיוחד מצד הפילוסופים.¹ האחד הוא השימוש שבו מושלם הפועל על-ידי שם במושא ישיר: א יודע את ב; והשני, שבו מושלם הפועל על-ידי משפט משועבד עם 'ש': א יודע שכך וכך. השימוש הראשון נעשה נדיר בעברית מודרנית ובדרך כלל נאמר במקומו 'א מכיר את ב', אולם באנגלית, למשל, שגורות ורגילות המקבילות:

'a knows x' ; 'a knows that such and such'

במבט ראשון נראה השימוש הראשון מבטא יחס בין שני אובייקטים (או בין סובייקט לאובייקט) ועל כן נכנהו בשם 'ידיעה אובייקטואלית'. השימוש השני, לעומתו, נראה כמבטא יחס בין סובייקט לפרופוזיציה (ואני משתמש בכוונה במלה רב-משמעית זו כדי להימנע מסיבוכים מיותרים בשלב זה) ועל כן נכנהו 'ידיעה פרופוזיציונית'. אין צורך בהעמקה פילוסופית יתרה כדי לעמוד על כך שההבדל בין יחס לאובייקטים לבין יחס לפרופוזיציות הוא כה גדול עד שטבעי הוא שתישאל השאלה בדבר הקשר בין שני השימושים הללו: האם דו-משמעות מקרית של הפועל 'לדעת' לפני או, שמא, ישנו קשר ענייני ביניהם? ואם אכן ישנו קשר כזה, הכיצד נסבירו? האם יש מובן שבו ידיעה פרופוזיציונית מניחה ידיעה אובייקטואלית, או להיפך?

לעיתים קרובות פסוק מן הסוג 'א יודע שכך וכך' הוא עצמו דו-משמעי: במובן אחד הוא יכול לבטא מה שקרוי 'ידיעה דה-רה': א יודע על אודות ב שהוא כזה וכזה (או לפעמים 'א מכיר את ב ככזה וכזה'); ובמובן אחר הוא יכול לבטא מה שקרוי 'ידיעה דה-דיקטו', שהיא הידיעה הפרופוזיציונית המובהקת: 'א יודע שכך וכך'. אפילו מתוך סקירה סכמאטית זו עולה שלידעה הפרופוזיציונית דה-רה – הידיעה על אודות אובייקט מסוים שהוא כזה וכזה – יש מעין מעמד ביניים המקשר בין הידיעה האובייקטואלית לידיעה הפרופוזיציונית. על טיבו ומשמעותו של קשר זה יסובו עיקרי הדברים בהמשך.

במבט ראשון דומה שהידע שלנו הוא בדרך כלל ידע פרופוזיציוני. תמונת ידע רווחת, כפי שצירחה פילוסופים שונים מאז אפלטון ואריסטו, היא בעיקרה תמונה שעל-פיה מושאי הידע הן

* מבוסס על מאמרי "ידיעה שבתיאור - ראסל" שהופיע בעיון כח/ד תשל"ט.
 1 על מיון מועיל ושיטתי של רבים משימושים אלה ראה: ונדלר Z. Wandler, "On What We Know", in: K. Gunderson (ed.), *Language, Mind, and Knowledge, Minnesota Studies in the Philosophy of Science* 7 (1975).

אמיתות (ידע פרופוזיציוני) ואמיתות אלו ערוכות במבנה לוגי מסוים. מהו מקומה של ידיעת האובייקטים במסגרת התמונה הזו? האם (בעקבות דימויו של ויטגנשטיין) ידיעת האובייקטים היא 'בתוך' המסגרת הזאת, או שמא היא 'מצדיה' (משלימה ומרחיבה את הידע הפרופוזיציוני), או 'מתחתיה' (מהווה נדבך בסיסי של הידע הזה, מעין תנאי הכרחי לו)?

עוקצן של שאלות אלו מתרכז בשלוש חזיתות מרכזיות בפילוסופיה:

(1) אונטולוגית – על-פי תפיסה רווחת, ששורשים עמוקים לה בתפיסת השכל הישר שלנו, המלאי האונטולוגי היסודי הוא מלאי של אובייקטים, ומאחר שהידע שלנו הוא בראש ובראשונה פרופוזיציוני, הרי שבמידה שיש לנו ידע על העולם, חייב ידע זה להתבסס על יחס אפיסטמי מסוים לאובייקטים. בקיצור, הבעיה כאן היא: איך אפשר שעולם אובייקטים יהיה נודע בידיעה שכל כולה פרופוזיציונית?

(2) לוגית לשונית – חזית זו, שהתפתחה במיוחד במאה שלנו, נסמכת על ההנחה שהבנת לשון תלויה בידיעה של אובייקטים; אם הבנת לשון כך, קל וחומר ידיעת אמיתות או ידיעה פרופוזיציונית.

(3) אפיסטמולוגית – כמה מן הדגמים האפיסטמולוגיים החשובים ורבי ההשפעה ראו את בסיסו של הידע האנושי (בחלקו האמפירי) נעוץ בסוג מסוים של ידיעת אובייקטים. אני מתכוון כמובן ללוק וליום ולפיתוחים שונים של משנותיהם. כאן השאלה אינה מתמצית בבעיה האונטולוגית הצגנו לעיל, אלא היא שאלה פנימית במסגרת הדיון האפיסטמולוגי: מה טיבם של הישים שאותם יודעים אנו בראש ובראשונה וכיצד "מובילה" ידיעה זו לידיעת אמיתות במובנה הרגיל? שאלה זו אינה תלויה במישרין בשאלת תוקפו של ידע כזה לגבי "עולם אובייקטיבי", ומכאן ההפרדה בין (1) ל-(3).

מעטים ההוגים שנתנו דעתם על מכלול השאלות הללו בהיקף ובעמקות שמציינים את דיוניו של ראסל. במיוחד מהוות הבעיות הקשורות בנקודות (2) ו-(3) את ציר דיוניו של ראסל בתקופה שהיא אולי המכרעת והפוריה ביותר בחייו הארוכים: מן העקרונות (1903) ועד ה"הרצאות" (1918). בדיון שלהלן נתרכז בתקופה זו.

ראסל הבחין הבחנה חותכת בין ידיעת אמיתות (שהיא ידיעה פרופוזיציונית) לבין ידיעת אובייקטים. הבחנה זו נצטלבה במשנתו עם הבחנה נוספת הנוגעת לא למושאי הידיעה כי אם לאופניה, היינו הבחנה בין ידיעה שבתיאור (knowledge by description) לבין ידיעה שבהיכרות (knowledge by acquaintance).

אנו יודעים אובייקט ידיעה שבהיכרות או, בקיצור, מכירים אותו, כאשר יש לנו "יחס קוגניטיבי ישיר לאובייקט", כאשר הוא פשוט "ניצב לפנינו" ואנו "מודעים ישירות לנוכחותו" (מיסטיקה ולוגיקה, 152).² "אובייקט", כאן, יכול להיות "פרט קונקרטי" או "כולל מופשט", הוא יכול להיות "נתון חושים",³ "מושג" או "יחס" (שם, 154).

אובייקט נודע לנו, לעומת זאת, ידיעה שבת יאור כאשר "אנו יודעים שהוא כ' וכך', כלומר כאשר אנו יודעים שישנו אובייקט אחד ויחיד שהוא בעל תכונה מסוימת" (שם, 156). בדרך כלל נניח גם שאיננו מכירים אובייקט זה, כלומר "אין אנו יודעים שום פרופוזיציה א' הוא כך וכך', כאשר א' הוא דבר-מה שאנו מכירים" (שם).

ראסל הציג, אם כן, מודל אפיסטמולוגי שניתן לסכמו באופן סכמאטי כך :

ידיעת אובייקטים	ידיעת אמיתות	
(2) אובייקטים מוכרים	(1) אמיתות	ידיעה שבהיכרות
(4) אובייקטים מתוארים	(3) אמיתות	ידיעה שבתיאור

בדברים שלהלן אתעלם מן הצד הימיני של הטבלה (1 ו-3) ואתרכז בצדה השמאלי. אטען שהמושג של ידיעה שבתיאור הוא מושג מוקשה במסגרת ההנחות של ראסל, וזאת מחמת מתיחות פנימית הקיימת במשנתו בין הנטייה לגרוס ידיעה כזאת כידיעה אובייקטואלית לבין הנטייה לנתח ה ידיעה פרופוזיציונית שאינה מותירה לאובייקט המתואר בה מעמד אפיסטמי כלשהו. לאחר מכן אציע הסבר למעמדו השיטתי של המושג הבעייתי הזה – הסבר שיתרכז בטענה שהבנת האופי האפיסטמי של היכרות תלויה בהבנת המושג של ידיעת-אובייקטים-בתיאור, מאחר שהיא תלויה בהבנת המושג הכללי של ידיעה על אודות אובייקטים. הסבר זה לא יתיר את המתיחות; אדרבה, הוא יחריף אותה. אולם יהיה בו לדעתי, כדי להבהיר את המעמד השיטתי שיש למתיחות זו בהגותו של ראסל ואת הטעמים שהניעו אותו, ביודעין או שלא ביודעין, להחזיק בה על שני קצותיה הנוגדים.

על-פי הבנה פשטנית במקצת של המודל האפיסטמולוגי המתואר לעיל, אובייקטים נודעים לנו בשתי דרכים: על-ידי היכרות ישירה (ידיעה שבהיכרות) ועל-ידי תיאור. המושג הראשון, של הידיעה בהיכרות, נראה לראסל פשוט וראשוני והוא מקדיש לו דברים מעטים יחסית (אל מקצת מן הבעיות שמושג זה מעורר נשוב בהמשך). לעומת זאת עסק ראסל רבות בשאלת

² ראה לוח קיצורים בסוף המאמר.

³ לראסל היתה תיאוריה מסועפת של נתוני חושים. בדברים הבאים אתעלם לחלוטין מנושא זה, שכן סבורני שכדאי להפריד בין תורה זו לבין עיוניו הכללים יותר (והפוריים יותר, נדמה לי) של ראסל בשאלות אפיסטמולוגיות.

הידיעה שבתיאור: "מה הוא זה שאותו אנו יודעים כאשר אנו יודעים פרופוזיציות על אודות 'הכך וכך', מבלי שנדע מי או מה הוא הכך וכך?" (מיסטיקה ולוגיקה, 152). עיקר תשובתו של ראסל לבעיה זו היא שידעה מן הסוג המתואר לעיל היא ידיעה פרופוזיציונית. ידיעת-אובייקט-בתיאור היא, על-פי ראסל, ידיעה על אודות האובייקט הזה, והיא ידיעה פרופוזיציונית רגילה; זאת בניגוד לידיעה שבהיכרות שהיא ידיעה אובייקטואלית מובהקת. נראה, אם כן, שיש לפנינו הבדל בין ידיעה ישירה – בלתי אמצעית – של אובייקטים לבין ידיעת אובייקטים עקיפה – ידיעה על אודותם המתווכת באמצעות ידיעה פרופוזיציונית.

כאן מתעוררת השאלה הבאה. נתבונן בארבעת הפסוקים:

(א) מכיר את ביסמארק.

(ב) מכיר את הקאנצלר הראשון של האימפריה הגרמנית.

(ג) יודע שביסמארק היה ערמומי.

(ד) יודע שהקאנצלר הראשון של האימפריה הגרמנית היה ערמומי.

האם בהבחינו בין ידיעה שבתיאור לידיעה שבהיכרות עסק ראסל בהבחנה שבין (א) ל-(ב) או בהבחנה שבין (ג) ל-(ד)?

לכאורה דומה שבהבחנה הראשונה עסקינן: (א) מתאים לריבוע (2) ו-(ב) לריבוע (4) בסכימה שהובאה לעיל. וייתכן גם שפסוקים (ג) ו-(ד) מתאימים לריבועים (1) ו-(3) בהתאמה.⁴ לפי דברי ראסל במקומות רבים, נמצא שהיכרות וידיעה שבהיכרות היא ידיעה של אובייקטים ולא ידיעת פרופוזיציות על אודות אובייקטים מוכרים. לאור אופיו של הניגוד שקובע ראסל בין ידיעה שבהיכרות לידיעה שבתיאור, עולה, כפי שאמרנו, שגם ידיעה שבתיאור היא ידיעת אובייקטים. להלן עוד נוסף דברים ונראה שידעת-אובייקטים-שבתיאור היתה מושג חשוב ומרכזי בהגותו של ראסל.

מצד שני יש לומר, שמעיקר תורתו של ראסל נובע (כפי שעוד נראה להלן) שידעה שבתיאור אינה מחייבת את ידיעת האובייקט המתואר – היא ידיעה פרופוזיציונית על אודות האובייקט אף כי אותו עצמו איננו יודעים (ראה, למשל, 'מיסטיקה ולוגיקה', 158). מכאן נלמד ש'ידיעה שבתיאור' היא מושג המתייחס לפסוקים מסוג (ד) ולא (ב). אפשר, תוך פשטות מסוימת, לחדד נקודה זו ולהציגה כך: (ג) מניח, על-פי ראסל, את (א), משום שאם "ביסמארק" ב-(ג) הוא

⁴ כאמור לא אעסוק כאן בצדה הימני של הטבלה. יש מקום לסברה שעל-פי ה'בעיות', הרי שההבחנה בין (1) ל-(3) היא זו שבין אמיתות "אבידנטיות" לבין אמיתות "נגזרות", ולא ההבחנה שבין (2) ל-(3), אך לא אכנס כאן לבירור הפרשה הזו.

שם פרטי אזי, על-פי ראסל, אין לו מובן אלא למי שמכיר את ביסמארק. (ד) לעומת זאת אינו מניח את (ב); את (ד) יבין אף מי שאינו מכיר (יודע) את הקאנצלר הראשון של האימפריה הגרמנית. למעשה, אם נחזור ונתבונן ב'הגדרה' של ראסל לידיעה שבתיאור ניוכח שגם היא מתייחסת לפסוקים מן הסוג של (ד) ולא של (ב): "אובייקט מסוים 'נודע בתיאור' כאשר אנו יודעים שהוא 'הכך וכך', כלומר כאשר אנו יודעים שישנו אובייקט אחד וי-חיד שיש לו תכונה מסוימת" (שם, 156, הדגשה שלי).

אמנם באופן פורמאלי גם (ב) וגם (ד) הם, על-פי ראסל, דו-משמעיים, בגלל הבדלי הטווח של התיאור. שתי משמעותיו של (ב) הן (כאשר 'Fx' פירושו כאן 'x הוא קאנצלר ראשון של האימפריה הגרמנית'):

(ב') m יודע שישנו F אחד ויחיד.

$$Km [(Ex)((y)(Fy \leftrightarrow y=x))]$$

(ב'') ישנו F אחד ויחיד ו-m מכיר אותו.

$$(Ex)((y)(Fy \leftrightarrow y=x) \& K^*mx)$$

ובדומה, שתי משמעויותיו של (ד) הן:⁵

(ד') m יודע שישנו F אחד ויחיד ושהוא S.

$$Km [(Ex)((y)(Fy \leftrightarrow y=x) \& Sx)]$$

(ד'') ישנו F אחד ויחיד ו-m יודע שהוא S.

$$(Ex)((y)(Fy \leftrightarrow y=x) \& Km[Sx])$$

ואכן, פורמאלית, יכולה ההגדרה של ראסל להתייחס גם ל-(ב') ודם ל-(ד'), אך נדמה לי ש-(ב') אינו יכול להיחשב לקריאה נכונה של הפסוק העברי מסוג (ב) אלא בדוחק, ולפיכך נדמה לי שכל אימת שראסל דיבר על ידיעה שבתיאור הוא ראה לנגד עיניו ידיעה מן הסוג של לפסוק (ד). עם זאת חשוב מאוד להדגיש שאין להבין כאן 'ידיעה שבתיאור' כידיעה של פרופוזיציה הכוללת תיאור' אלא בפירוש כידיעה של האובייקט המתואר. דברים אופייניים ברוח זאת נמצא למשל בפתיחת המאמר "On Denoting": "אנו יודעים שמרכז המסה של מערכת השמש ברגע מסוים הוא נקודה מסוימת... ברם... נקודה זו ידועה לנו ידיעה שבתיאור בלבד" (41).

⁵ באופן פורמאלי יש לפסוק (ד) משמעות נוספת:

$$Km [(Ex)((y)(Fy \leftrightarrow y=x))]$$

'ישנו F אחד ויחיד והוא S ו-m מכיר אותו'. אך זו נראית לי קריאה "רחוקה" מדי מן המובן האינטואיטיבי של (ד) ואתעלם ממנה בהקשר זה.

על דרך הסיכום אפשר לומר כאן, שלמעשה מגדיר ראסל את ההבחנה שבין פסוק (א) לפסוק (ב) על סמך ההבחנה שבין פסוק (ג) לפסוק (ד). נוכל עכשיו להציג את עוקצו של הקושי של מושג הידיעה שבתיאור כך: אחד מעיקריה של תורת התיאורים של ראסל הוא שפסוק (ד) אינו מניח את (ב) באופן שבו (ג) מניח את (א) (למעשה אין (ד) מניח את (ב) בשום מובן מקובל של (ב)). אם כך, כיצד זה מגדיר ראסל את ההבדל שבין פסוק (א) לפסוק (ב) על סמך ההבדל שבין פסוק (ג) לפסוק (ד)?

אך בכך עדיין לא סגי. אין ברצוני רק להצביע על ההבדל (המודגש על-ידי ראסל עצמו) בין ידיעה ישירה של אובייקטים לבין ידיעה "עקיפה" של אובייקטים – ידיעה על אודותם – המתווכת באמצעות ידיעה פרופוזיציונית. הנקודה שברצוני להדגיש היא, שעל-פי ההנחות של ראסל עצמו נראה המושג של ידיעת-אובייקטים-בתיאור מוקשה, שכן ראסל טען כי בידיעה מסוג זה לא זו בלבד שאנו זקוקים לתיוכה של ידיעה פרופוזיציונית, אלא שלמעשה אין שום יחס קוגניטיבי בין היודע לבין האובייקט המתואר. עניין זה עולה בבירור מתוך הניתוח שנתן ראסל למבנה הלוגי של פסוקים הכוללים תיאורים מיידיעים. על-פי ניתוח זה 'הקאנצלר הראשון של האימפריה הגרמנית היה פיקח' פירושו 'מישהו היה הקאנצלר הראשון של האימפריה הגרמנית ואין זולתו, והוא היה פיקח'. או, באופן כללי: 'ה-x שהוא F הוא G' $(G(x)Fx)$, פירושו: 'ישנו x אחד ויחיד שהוא F והוא G' $(\exists x)(Fy \leftrightarrow y=x) \& Gx$.

בסכמו ניתוח זה אומר ראסל (בשינויים קלים עקב שוני בדוגמה): "ברור כאן שאין שום מרכיב (constituent) המתאים לביטוי 'הקאנצלר הראשון של האימפריה הגרמנית'. אין, לפיכך, כל טעם לחשוב שביטוי זה אכן מבטא מרכיב של השיפוט" ('מיסטיקה ולוגיקה', 161; והשווה שם, 165). ראסל מדגיש נקודה זאת ללא לראות: "האובייקט הממשי שהוא הדנוטאציה [של התיאור] אינו... מרכיב של פרופוזיציות שבהן מופיע התיאור" (שם, 166; השווה, 'לוגיקה וידיעה', 55). על פי זה נמצא שידיעת פרופוזיציה מן הסוג 'הכך וכך הוא כזה וכזה' אינה כרוכה ביחס אפיסטמי כלשהו לדנוטאציה של התיאור 'הכך וכך'.⁶

נזכיר שוב שדברים אלה כוחם יפה לא רק ביחס לפסוקים דוגמת (ד) לעיל, אלא גם לפסוקים דוגמת (ב): בפסוק (ב') נראה בבירור ש-K מציין ידיעה פרופוזיציונית – הוא יחס בין הסובייקט לפרופוזיציה. בפסוק (ב'') לעומת זאת, שמייצג אולי נאמנה את המשמעות הרגילה של

⁶ טענה זו קשורה כמובן, אך שונה, ובמובן מסוים חזקה יותר מן הטענה המפורסמת של ראסל שלתיאורים אין משמעות בפני עצמם. בבירור עניין זה יש להסביר את מושגי המשמעות (meaning) והדנוטאציה (denotation) של ראסל וזו היא פרשה סבוכה שלא אוכל להידרש לה כאן (השווה 'מיסטיקה ולוגיקה', 162; 'לוגיקה וידיעה', 43, ומקומות אחרים).

(ב), K^* הוא יחס אחר לגמרי. הוא יחס פשוט בין אובייקטים. במסגרת הנחותיו של ראסל, נדמה לי שאין מנוס מן הקביעה ש- K^* מבטא היכרות. שכן ההנחה האלטרנאטיבית שהוא מבטא כאן יחס בין הסובייקט לבין אובייקט מ ת ו א ר פשוט תדחה את הבעיה בשלב אחד, משום שיהא עלינו אז לפרש את טיבו של היחס הזה, ונעמוד בפי אותה דו-משמעות. הנחות היסוד של ראסל דורשות שרגרסיה זו תסתיים כדי שיהיה לפסוק המקורי מובן. בסופו של דבר נימצא עוסקים בשני יחסים קוגניטיביים, האחד - K - בין סובייקט לפרופוזיציה; השני - K^* - בין סובייקט לאובייקט (=היכרות). K^* הוא לפיכך היחס היחיד בין סובייקט לאובייקט. לכן המושג של ראסל בדבר ידיעת-אובייקטים-בתיאור נראה מעשה כלאיים לא כשר.

יורשה לי להאיר נקודה זו מהיבט נוסף. בהסבירו את המושג של ידיעת-אובייקט-בתיאור מדגים ראסל ואומר: "אנו יודעים שהמועמד שיזכה במירב הקולות ייבחר, ובמקרה זה אנו קרוב לוודאי גם מכירים את... מי שהוא למעשה האדם שיזכה במירב הקולות, אך איננו יודעים מי מבין המועמדים הוא, כלומר איננו יודעים שום פרופוזיציה מן הצורה 'א הוא המועמד שיזכה במירב הקולות' כאשר א הוא אחד המועמדים שהוא מצוין בשמו" ('מיסטיקה וידיעה', 156).

קטע זה מדגים יפה את האופי הפרופוזיציוני של ידיעת אובייקטים בתיאור: לדעת שהמועמד שיזכה במירב הקולות ייבחר, היא ידיעה שאינה כוללת שום יחס אפיסטמי לאובייקט מתואר ("המועמד שיזכה במירב הקולות") וזאת אף אם למעשה אנו מכירים את המועמד הזה. שום אובייקט איננו במקרה זה בחזקת מרכיב של הפרופוזיציה, או של הידיעה שיש לנו, אפילו כשלמעשה אנו מכירים את המועמד שנבחר.

נוכל איפוא לסכם ולומר שברמת הניתוח של ראסל, המודל האפיסטמולוגי שהוא מציג הוא, בעיקרו של דבר, מודל דואלי – ישנה ידיעת אובייקטים, היינו היכרות, וישנה ידיעה פרופוזיציונית. ליצור הכלאיים שנקרא ידיעת-אובייקט-בתיאור אין כאן מקום. מה שנראה לכאורה כידעה מסוג זה מתברר, לאחר ניתוח, כידעה פרופוזיציונית רגילה – הידיעה שכך וכך הוא המצב. העובדה ש'הכך וכך' הוא, אינטואיטיבית, על אודות אובייקט מסוים (האובייקט שאמור להיות נודע בתיאור) נשארת עובדה סתומה לחלוטין, שכן לאובייקט זה אין שום מעמד קוגניטיבי במסגרת ניתוחו של ראסל את הידיעה הפרופוזיציונית.⁷

⁷ השווה ראסל: "When you realize that what one calls 'knowing a particular' merely means acquaintance with that particular..." (*Logic and Knowledge*, p. 204).

בדברי הקודמים עמדתי על שניות המאפיינת את עמדתו של ראסל בשאלת הידיעה שבתיאור⁸ - מצד אחד זוהי ידיעה אובייקטואלית ומצד שני מסתבר, לאחר ניתוח, שזוהי ידיעה פרופוזיציונית. הדגשתי במיוחד את הקוטב השני של שניות זו ואת מעמדו השיטתי במסגרת תורתו של ראסל, ואילו את הראשון פשוט ציינתי בשמו של ראסל. דיספרופורציה זו עלולה לעורר בקורא את הרושם שאמנם מבטא "הקוטב השני" את עיקר תורתו של ראסל, ואילו דיבורו על כך שידיעה שבתיאור היא ידיעת אובייקטים - במקביל לידיעה שבהיכרות - היא או בחזקת פליטת קולמוס או בבחינת מס-שפתיים לתפיסת השכל הישר, הרואה בפסוקים מן הסוג 'הכך וכך הוא כזה וכזה' פסוקי נושא-נשוא שהם על אודות האובייקט המתואר, בדיוק כשם ש'א הוא כזה וכזה' (כאשר א הוא שם פרטי) הוא על אודות א.

רושם זה, אם אכן התעורר, הוא מוטעה. על מנת להחריף את השניות שלעיל ולהעמידה על חודה, ברצוני לפתח מעט את ה"קוטב הראשון" - היינו, שידיעה שבתיאור היא ידיעה אובייקטואלית - ולהצביע על מעמדו השיטתי של מושג זה בתורתו של ראסל.

(1) קודם כל יש לציין שעל-פי ראסל כל ידיעה פרופוזיציונית מניחה ידיעה אובייקטואלית (בהיכרות). עניין זה הוא לבו של 'עקרון ההיכרות' המפורסם שעליו חוזר ראסל בהזדמנויות אין ספור: " בכל פרופוזיציה שאנו יכולים להבין... כל המרכיבים הם לאמיתו של דבר ישים שאתם יש לנו היכרות ישירה" ('לוגיקה וידיעה', 56). אם הבנת פרופוזיציה כך, קל וחומר י ד י ע ת ה. בזה עוד לא אמרנו הרבה, כי עדיין אין אנו יודעים מה טיבם של המרכיבים הללו; אך זוהי שאלה פרשנית קשה, שלא אכנס לבידור כאן. ודאי הוא שהמרכיבים, שהכרתם חיונית להבנת פרופוזיציה הכוללת תיאור מידע, אינם כוללים את האובייקט המתואר (אם ישנו כזה). זוהי נקודה שראסל מדגיש במפורש ועמדנו עליה בדברינו הקודמים.⁹

(2) מושג ה'על אודות' משמש, כפי שראינו, מעין גשר בין ידיעת הפרופוזיציה וידיעת האובייקט על אודותיו היא נסובה. לדעת אובייקט בתיאור פירושו לדעת דבר-מה על אודותיו. עניין זה איננו שולי אצל ראסל; למעשה, היה מושג ה'על אודות' המושג המרכזי של התפלספותו באותה תקופה.¹⁰ על מושג זה נסוב עיקרה של תורת הדנוטאציה המסועפת של 'עקרונות המתמטיקה' משנת 1903: איך יכולה פרופוזיציה, המורכבת ממושגים מסוימים, להיות על

⁸ שניות זו קשורה לשניות המאפיינת את יחסו של ראסל לאופראטור האיטה ב'פרינקיפיה מתמטיקה' ושעליה עמד דוד קפלן במאמרו: D. Pears (ed.), "What is Russell's Theory of Descriptions", in: *Bertand Russell*, Doubleday, Anchor books, 1972.

⁹ השווה 'לוגיקה וידיעה', עמ' 247. בנקודה זו ובנקודה (2) להלן דנתי ביתר הרחבה במאמרי "עקרון ההיכרות של ראסל ומשמעותו".

¹⁰ ידוע שב-1904 חיבר ראסל חיבור ארוך, שלא פורסם, הון בפירוט במושג זה. ראה: R. Jager, *The Development of Russell's Philosophy*, London, Allen and Unwin, p. 273.

אודות אובייקטים שונים לגמרי מן המושגים הללו: זו היתה השאלה המרכזית של ראסל באותה תקופה. 'כמה בני-אדם הם חכמים' היא פרופוזיציה שנסובה על אודות כמה בני-אדם ולא על אודות המושג 'בן-אדם' (וכן לא על אודות המושג 'כמה בני-אדם' שראסל השתעשע בו ב'עקרונות'). הוא הדין ב'המחבר של מגילת האש נולד ברוסיה'. שוב, הפרופוזיציה אינה על אודות איזשהו מושג אלא על אודות ח"נ ביאליק. ב'עקרונות' פיתח ראסל תורה מסובכת ומוזרה שאמורה היתה להסביר את הדבר הזה. מטעמים שונים (שלא כאן המקום להידרש אליהם) הוא דחה תורה זו במאמרו הקלאסי "On Denotation" משנת 1905, אך מרכזיותו של מושג ה'על אודות' ושל השאלה על אודות-מה נסובות פרופוזיציות המשיכו להעסיק אותו ולעמוד במרכז הגותו. ההצדקה העיקרית שנותן ראסל לעיקרון ההיכרות היא שוב במושגי 'על אודות': "אין זה נראה אפשרי שאנו יכולים לשפוט שיפוט, להגות השערה, בלי שנדע מה הוא זה שעל אודותיו אנו שופטים או משערים" ('מיסטיקה ולוגיקה', 159; השווה 'בעיות', 60). אנחנו רואים אם כן, שלא רק שכל ידיעה פרופוזיציונית מניחה היכרות עם אובייקטים, אלא שראסל גם גרס שעלינו לפרש ידיעה כזו בצורה שתשמר את האינטואיציה של השכל הישר, שעל-פיה הפרופוזיציה היא על אודות דבר מסוים.

(3) ראסל ממשיך ומפתח את הרעיון שידיעה שבתיאור היא ידיעה של האובייקט המתואר: "ישנן דרגות שונות של ריחוק מהיכרות ישירה עם פרטים: ישנו ביסמארק לאלה שהכירו אותו; ישנו ביסמארק לאלה שרק יודעים על אודותיו מן ההיסטוריה..." ('מיסטיקה ולוגיקה', 158). הדרגתיות זו מחזקת את הרושם שידיעת-אובייקטים-בתיאור היא רק באופן מסוים, עקיף כלשהו, של ידיעת אובייקטים, והיא שונה מהיכרות רק בכך שאינה שלמה וישירה כמותה. וכך גם בהמשך: "נראה שכאשר אנו טוענים משהו על אודות הדבר המתואר עצמו... מה שמאפשר לנו לנהל קומוניקציה, למרות התיאורים השונים שבהם הננו משתמשים, הוא שאנו יודעים שישנה פרופוזיציה אמיתית, בנוגע לביסמארק עצמו, ושאיך אם ישתנו תיאורינו ככל שישתנו, תמיד נתאר אותה הפרופוזיציה" (שם). פירושו של דבר, שכאשר טוען אדם כי ה'קאנצלר הראשון של האימפריה הגרמנית היה פיקח' הוא מ ב ט א פרופוזיציה מסוימת, אך מיניה וביה הוא גם מ ת א ר פרופוזיציה אחרת, היינו את הפרופוזיציה המבוטאת על-ידי 'ב' היה פיקח' (כאשר 'ב' הוא שם פרטי של ביסמארק); והוא הדין לגבי כל הפסוקים 'הכך וכך היה פיקח' כאשר ה'כך וכך' הוא תיאור נכון של ביסמארק: כל אחד מן הפסוקים הללו מ ב ט א פרופוזיציה לעצמו, אך כולם מ ת א ר י ס אותה פרופוזיציה. עניין זה חשוב לראסל כדי להסביר כיצד יכולים אנו לנהל

קומוניקציה מוצלחת למרות שבדרך כלל מבטא כל פסוק פרופוזיציה שונה בעבור כל אחד מאתנו, ואף בעבור אותו אדם בזמנים שונים (ראה שם; וכן 'לוגיקה וידיעה', 'הרצאות' שנייה ושישית). על-פי מהלך השיקול הזה נראה כי הפרופוזיציה שמתאר פסוק, לא פחות מזו שהוא מבטא, הוא חלק מן התוכן הקוגניטיבי של הפסוק. היות שבכל מקרה כוללת הפרופוזיציה המתוארת את האובייקט שעליו מדובר כמרכיב (שכן הוא מצוין על-ידי שם פרטי), נמצא גם שיקול זה של ראסל תומך בעמדה שעל-פיה כוללת ידיעה שבתיאור את ידיעת האובייקט המתואר – היא ידיעה אובייקטואלית.

פתחנו בהצגת המודל הסטנדרטי, הארבע-פני, של ראסל, שעל-פיו ידיעת אובייקטים נחלקת לשניים: ידיעה בהיכרות וידיעה שבתיאור. ראינו שהמושג של ידיעת-אובייקטים-בתיאור הוא בעייתי במסגרת ההנחות של ראסל עצמו שכן, על סמך ניתוחו הוא את הפסוקים המבטאים ידיעה כזו, נמצא כי למעשה זוהי ידיעה פרופוזיציונית רגילה שאינה כוללת יחס קוגניטיבי כלשהו לאובייקט המתואר. לפיכך ידיעת אובייקטים מרוכזת כל כולה סביב המושג של היכרות. מצד שני עמדנו על כך, שקיימת מגמה הפוכה אצל ראסל, מגמה שגם לה שורשים עמוקים במשנתו, ושעל-פיה ידיעה שבתיאור היא בעיקרה אמנם ידיעה פרופוזיציונית אך בד בבד היא גם ידיעה של אובייקטים. בדברים הבאים אנסה להסביר שניות זו. עיקרו של ההסבר יהיה בהבהרת המעמד השיטתי של ידיעת אובייקטים ושל מושג היעל אודותי במשנתו של ראסל. לא אוכל להציע כאן ניתוח של המושג הזה – עניין הדורש דיון לעצמו – ואניח שהוא מוכר ומחוויר דיו לצורכי הדיון כאן. על סמך הנחה זו אנסה להסביר את מעמדו השיטתי של מושג היעל אודותי אצל ראסל: את התפקיד שהוא ממלא ואת החשיבות שיש לו במסגרת מערכת המושגים הבסיסיים של האפיסטמולוגיה של ראסל.

כפי שראינו, ידיעת אובייקטים היא בראש ובראשונה ידיעה שבהיכרות; ודוק - י ד י ע שבהיכרות. פתחנו את דברינו בשאלה בדבר מקומה של ידיעת אובייקטים במסגרת תמונת הידיעה הכללית שלנו ונחזור אליה כאן בהיבטה המובהק: מהו המעמד הקוגניטיבי של היכרות? לפי ראסל? באיזה מובן ומאיזו בחינה מהווה הכרת אובייקטים סוג של ידיעה? היכרות היא, אצל ראסל, יחס ישיר – מעין מודעות ישירה של נוכחות ('בעיות', 4; 'לוגיקה וידיעה', 162), יחס שאינו מתווך ואינו תלוי בידיעה פרופוזיציונית כלשהי ('בעיות', 25; 'העולם החיצוני', 115). מה שנודע בהיכרות אין לבטא על-ידי פרופוזיציה או פסוק אלא רק על-ידי שם – שם שכל משמעותו מתמצית בכך שהוא מציין את האובייקט המוכר, הוא איננו מתאר (דסקריפטיבי) מכל וכל ('לוגיקה וידיעה', 200; 'מיסטיקה ולוגיקה', 164-166). אם נסיח את דעתנו מן האובייקט המצוין

על-ידיו, ייהפך השם לצליל, או לסימן, חסר כל מובן. האם יש איפוא קשר ענייני בין סוג זה של מודעות, שהיא יחס סתום, ישיר, ובלתי-פרופוזיציוני, לבין ידיעה פרופוזיציונית רגילה – הידיעה שכך וכך הוא המצב?

(א) היבט אחד של הקשר הזה כבר צוין לעיל. עמדנו על כך שבמובן מסוים ידיעה פרופוזיציונית (למעשה כל סוג של הבנה) מותנית בהכרת אובייקטים מסוימים, למרות שטיבם של אובייקטים אלה לא פורש. זהו עיקרון ההיכרות הנזכר לעיל. ברם, עיקרון זה לא זו בלבד שאינו מספק תשובה על שאלתנו, הוא אף מחריף אותה. שכן כל טעמו והגיונו של העיקרון מותנים בכך שהיכרות היא יחס קוגניטיבי: "ככל שאנו עוסקים הידיעה של הצבע עצמו (שהיא ידיעה שבהיכרות), בניגוד לידיעת אמיתות אודותיו, אני יודע את הצבע באופן שלם ומושלם כשאני רואה אותו, ושום ידיעה נוספת שלו עצמו אינה אפשרית אפילו באופן תיאורטי" ('בעיות', 25).

(ב) ישנו אצל ראסל קו מחשבה נוסף הקושר את מושג ההיכרות עם ידיעה פרופוזיציונית. אני מזכיר אותו לא משום שיש בו תשובה לשאלתנו, אלא משום שיש בו להדגים את המתח הפנימי במשנתו של ראסל ולהראות שהבעיה שהצגנו העסיקה אותו מכיוונים שונים. אני מתכוון לעמדתו בדבר ההיכרות שיש לנו עם עו בד ות, ולא רק עם אובייקטים: "נוכל לומר שאמת היא ברורה מאליה [self-evident] כאשר אנו יודעים ידיעה שבהיכרות את העובדה המתאימה לה" ('בעיות', 79), ובהמשך: "...בכל המקרים שבהם עובדה מורכבת נודעת לנו בהיכרות..." (שם). ניסוח זה נראה משונה במסגרת המושגים של ראסל, שכן 'היכרות' נחשבת אצל ראסל ליחס דו-מקומי בין סובייקט לאובייקט. ראסל, למעשה, מגדיר 'אובייקט' כמה שנמצא בטווח של יחס ההיכרות: "כל יש שמישהו מכיר ייקרא 'אובייקט', כלומר אובייקטים הם התחום הנגדי [הטווח] של יחס ההיכרות" ('לוגיקה וידיעה', 162).

ואכן, קיימת היתה אצל ראסל המוקדם (פחות או יותר עד 1914) הנטייה לראות עובדות כאובייקטים מורכבים: העובדה שברוטוס הרג את קיסר היא, על-פי זה, האובייקט המורכב 'הריגת קיסר על-יד ברוטוס' ('בעיות', 80). אולם בהשפעת ויטגנשטיין, לפי עדות ראסל עצמו, השתכנע ראסל שזוהי טעות – אובייקטים ועובדות הם יצורים מסוגים שונים לגמרי. עובדות אינן מסוג הדברים שאפשר לכנותן בשם, שאפשר להצביע עליהם, או להכיר אותם (במובן המעין-טכני של 'היכרות'; ראה "הרצאות", ראשונה ושנייה). בינתיים, בין העמדה הפשטנית במקצת של ה'בעיות' לעמדה המגובשת יותר של ה"הרצאות", נראה ראסל כפוסח על שני הסעיפים: מבחינה אפיסטמולוגית המשיך לדבר על עובדות כעל אובייקטים שיש, או יכולה להיות, אתם היכרות,

ואילו מבחינה לוגית כבר הכיר בהבדל הקאטגורי שביניהם. קטע אופייני מבחינה זו נמצא במאמר מ-1914:

מנקודת מבטנו הנוכחית, הרי שגם עובדה מורכבת נצפית, כמו, למשל, שכתם אדום זה הוא משמאלו של כתם כחול זה, היא בחזקת נ ת ו ן (נתון-חושי): מבחינה אפיסטמולוגית, מבחינת תפקידה כמעניקה ידע, אין היא נבדלת בהרבה מנתון-חושים פשוט. ברם, המבנה הלוגי שלה שונה בתכלית מזה של חוש. החוש נותן לנו היכרות עם פרטים, לפיכך הוא יחס דו-מקומי שבו האובייקט יכול להיות מכונה בשם, אך לא נטען בטענה, ושבמהותו אינו יכול להיות אמיתי או שקרי, בעוד שהסתכלות בעובדה מורכבת... אינה יחס דו-מקומי, אלא יחס שמצד האובייקט שלו הוא כרוך בצורה פרופוזיציונית, ומספק ידיעה של אמת, ולא רק היכרות עם פרטים. ('מיסטיקה ולוגיקה', 109)

אך עם כל ההבנה שיכולה להיות לנו למוטיבאציה של ראסל בעניין זה (והמוטיבאציה, בחלקה לפחות, היתה הרצון לבסס את המעמד הקוגניטיבי של היכרות מצד אחד, ואת הרדוקציה המיוחלת של ידיעה פרופוזיציונית להיכרות – "הרדוקציה של יום" – מצד שני) הרי ברור של"סיכיופראניות" פילוסופית כזו אין הצדקה. ואכן, משנשתכנע ראסל בטיעונו של ויטגנשטיין על ההבדל הקטגורי שבין אובייקטים לעובדות, נטה לדבר פחות ופחות על הכרת עובדות ולמעשה נעלם המושג הזה מכתביו היותר בשלים של אותה תקופה.

(ג) אגב דיונו-התחבטותו בשאלה, האם הסובייקט המכיר הוא עצמו נושא להיכרות, האם אנו מכירים את עצמנו, כתב ראסל: "אם אכן נכון הוא, כפי שזה נראה, שהסובייקטים עצמם אינם נתונים בהיכרות, נובע מכך שאין אנו יכולים לדעת שום דבר בנוגע לטבעם העצמי. איננו יכולים לדעת, למשל, שהם נבדלים האחד מן השני, וגם לא שאין הם נבדלים" ('לוגיקה וידיעה', 164). דברים אלה מציגים את ההיכרות כיחס אפיסטמי מובהק. הם מעלים את ההשערה שטיבה האפיסטמי של היכרות כרוך בידיעת ט ב ע ו ה ע צ מ י של האובייקט המוכר. אך מה פירוש "טבעו העצמי" (intrinsic nature) כאן? – סוף הפסקה עשוי ללמדנו שראסל חשב בעיקר על זהותו של האובייקט: לפי זה, היכרות היא בראש ובראשונה ידיעת ז ה ו ת ו של המוכר. זהו מרכיב יסודי גם במובנה הרגיל של היכרות: "כשאנו מכירים מישהו, אנו יודעים מי האיש הזה... מי שיכול לומר שהוא מכיר את ביסמארק... יכול לטעון שיש לו מעמד מיוחד לדעת מי הוא".¹¹

¹¹ W. Sellars, "Ontology and the Philosophy of Mind in Russell", in: G. Nachnikian (ed.), *Bertrand Russell's Philosophy*, London, Duckworth, 1974, p.62

מה בין גירוי חושי בעלמא לבין היכרות, שהיא יחס אפיסטמי מיוחד בין הסובייקט לאובייקט המוכר? הוה אומר: (א) מודעות; (ב) יכולת הזיהוי. ליכולת זו שני פנים: האחד הוא היכולת לזהות אותו אובייקט במצבים שונים, לבודדו מסביבתו ולהבחינו מאובייקטים אחרים. השני הוא היכולת לזהותו כאובייקט מסוג מסוים; היכולת להחיל עליו פרדיקאטים שונים; היכולת לסווגו ולשייכו לקבוצות אובייקטים שונים. שני פנים אלה קשורים הדדי, אך טיבו של קשר זה הוא עניין סבוך ולא כאן המקום להיכנס לעובי הקורה. אך זאת נאמר (בעקבות פרגה, כמובן), כי יש מובן רציני שבו הפן הראשון מותנה בשני; היכולת לזהות אובייקט במצבים מתחלפים, לבודדו מסביבתו ולהבחין בעוצמתו, מניחה את היכולת מן הסוג השני – היכולת לסווגו ולאתרו במינו ובסוגו. ובמילים פשוטות, הכרת אובייקט מניחה את היכולת לומר מהו האובייקט המוכר.

העובדה שהיכרות היא ידיעה – היא יחס אפיסטמי בין היודע למוכר – מחייבת מסגרת מושגית מסוימת שבה נוכל לפרש מהו האלמנט הקוגניטיבי שבהיכרות. ראינו שעניין מרכזי כאן הוא היכולת לזהות את האובייקט. ראינו גם שידיעת זהותו של האובייקט קשורה בידיעת מהותו – טבעו העצמי. היא מותנית בידיעה ובדרך כלל גם ביכולת לומר, מהו האובייקט המוכר, ולא רק מיהו. אך דומה שידיעה כזו היא ידיעה על אודות האובייקט המוכר – היא ידיעה פרופוזיציונית. כל תשובה על השאלה "מהו האובייקט המוכר?" תהיה בגדר ידיעה פרופוזיציונית על אודותיו. עכשיו, השאלה המכרעת מבחינתנו היא, האם ידיעה זו על אודות האובייקט המוכר (ידיעה שמתנה, כפי שטענו, את האופי האפיסטמי של היכרות) היא בחזקת ידיעה שבתיאור או ידיעה שבהיכרות?

מדברי ראסל במקומות רבים עולה, שידיעה על אודות אובייקט היא ידיעה שבתיאור. אולם, יש אצל ראסל מובן אחר של 'על אודות' ולפיו פרופוזיציה היא על אודות המרכיבים שלה; מרכיבים אלה, כפי שידוע לנו מעקרון ההיכרות וממקומות אחרים, נודעים בהיכרות, ולכן ברור שיש בו מובן שבו פרופוזיציה היא על אודות דברים הנודעים בהיכרות. לפיכך, אף אם נקבל את הטענה שטענו קודם, האומרת שהיכרות מניחה ידיעה פרופוזיציונית על אודות האובייקט המוכר (ובכך, כמובן, נחליש את טענתו של ראסל שהיכרות היא לא-פרופוזיציונית מכל וכל), עדיין לא יהיה בכך הסבר למעמדה של ידיעת אובייקטים ב ת י א ו ר , שכן ייתכן שהידיעה הפרופוזיציונית על אודות האובייקט המוכר תהיה ידיעה שבה אובייקט זה הוא אחד המרכיבים המוכרים ולא דווקא אובייקט הנודע בתיאור. נניח שאני מכיר את א; לפי דברינו מחייב עניין זה ידיעה

פרופוזיציונית מסוג 'א' הוא כזה וכזה' ובידיעה זו יתפקד 'א' כשם פרטי ולא כתיאור, והאובייקט א יהיה מרכיב ממשי של הפרופוזיציה שא הוא כזה וכזה.

אולם אופן זה של הצגת הדברים עלול להטעות. שכן על-פי השיקול הזה, מה שידוע למי שמכיר את א איננה סתם פרופוזיציה מן הסוג 'ישנו אובייקט שהוא כזה וכזה' אלא 'א הוא כזה וכזה'. ופירושו של דבר, שחלק מן התוכן הידוע כאן הוא שהאובייקט המוכר הוא ה א ו ב י י ק ט שעל אודותיו ידוע שהוא כזה וכזה. אמנם נכון שהכרת א והידיעה הפרופוזיציונית ש'א הוא כזה וכזה' אינן כוללות, כשלעצמן, ידיעה בתיאור של אובייקט כלשהו. אך ההצדקה להשתמש ב'א' בשני המקרים (הכרת א והידיעה שא הוא כזה וכזה) או, במילים אחרות, המובן שבו הכרת א מניחה את הידיעה שא הוא כזה וכזה, הצדקה זו אכן מניחה ידיעה שבתיאור: שהאובייקט המוכר הוא האובייקט שעל אודותיו ידוע שהוא כזה וכזה.

אפשר להציג נקודה זו כך: אמרנו שהכרת א מניחה איזושהי ידיעה מן הסוג 'א הוא פ' (כאשר 'א' הוא שם פרטי ו'פ' הוא פרדיקאט סוגי כלשהו). אם בידיעה זו שא הוא פ – מדובר על ידיעת א בהיכרות, כלומר בהכרת א, הרי שנימצא לכודים במעגל, שכן תישאל שוב השאלה באיזה מובן הכרה זו היא בחזקת ידיעה, ונאמר שוב, לפי אותו הגיון שהנחנו קודם, שבמובן שהיא ידיעה היא מחייבת ידיעה פרופוזיציונית מן הסוג 'א הוא פ' וכך הלאה. מאחר שמספר הפרדיקאטים הסוגיים – פ, פ', פ'', ... שלאורם נוכל לזהות את א הוא סופי, נימצא בסופו של דבר במעגל. הדרך לפרוץ את המעגל בשלב זה נראית תלויה בידיעת האובייקט בתיאור, כלומר במונחי הידיעה שהאובייקט המוכר הוא האובייקט שעל אודותיו יודעים אנו שהוא פ, או פ', וכו'. צעד מכריע זה מהווה, כך נדמה, חלק מן המנגנון המושגי המאפשר לנו לדבר על היכרות כעל יחס אפיסטמי, כעל סוג של ידיעה.

הבעיה המרכזית העומדת כאן לבירור היא כיצד עלינו להבין את האופי האפיסטמי של יחס ההיכרות. מהם המרכיבים של המערכת המושגית שבמסגרתה אפשר להסביר שהיכרות עם אובייקטים היא סוג של ידיעה? ראינו שהכרת אובייקטים מצריכה ידיעה פרופוזיציונית על אודות האובייקטים הללו. המושג המרכזי פה- מושג הגשר בין ידיעה פרופוזיציונית לבין ידיעת אובייקטים – הוא מושג היעל אודות'. בדברים הקודמים טענו שהמובן, שבו ידיעה על אודות אובייקט מסוים יכולה לבסס ולהסביר את האופי האפיסטמי של הכרתו, כרוך בידיעה שבתיאור של האובייקט המוכר. היות שעיקר ענייננו כאן הוא בהבנת מעמדה השיטתי של ידיעת-אובייקטים-בתיאור אצל ראסל, הרי שיש בתוצאה זו משום עניין מיוחד.

(ד) המובן שבו הכרת אובייקטים היא אכן סוג של ידיעה תלוי בהבנתנו את 'מושג הגג' הכללי של 'ידיעת אובייקטים'. דרך אחת להבין מושג זה (בעקבות פרגה בעיקר) נסמכת על כך שהכרת אובייקטים כרוכה ביכולת לזהותם ויכולת זו מניחה, כפי שראינו, ידיעה פרופוזיציונית על אודות האובייקט הנדון. בדרך זו עסקנו בסעיף הקודם. אך דומה שישנה דרך אחרת להבנת עניין זה, דרך שאינה נסמכת על בעיית הזיהוי ושנראית לי במובן מה קולעת יותר לעמדתו של ראסל עצמו. גם כאן נניח שמושג הגג שבמסגרתו אפשר להסביר את האופי האפיסטמי של היכרות – המושג הכללי של ידיעת אובייקטים – מתפרש קודם כל כידעיה פרופוזיציונית על אודות אובייקטים. עכשיו, ידיעה על אודות אובייקטים יכולה להתפרש בשני אופנים: (1) ידיעת פרופוזיציה על אודות אחד ממרכיביה הנודע ידיעה שבהיכרות; (2) ידיעת פרופוזיציה על אודות אובייקט המתואר בה (במובן הטכני של 'תיאור' אצל ראסל).

שני המושגים האלה של 'ידיעה על אודות' מצויים אצל ראסל, אולם נדמה לי שמבחינת העניין שאנו עוסקים בו – הסבר האופי האפיסטמי של ידיעת אובייקטים והמעמד השיטתי של ידיעה שבתיאור אצל ראסל – ישנה עדיפות ברורה למושג השני. הסיבה העיקרית לכך היא שהסבר האופי האפיסטמי של היכרות במונחי המושג של היות-פרופוזיציה-על-אודות-אובייקט הנודע בהיכרות הוא הסבר מעגלי בעליל. אם איננו מבינים את האופי האפיסטמי של היכרות, לא נשכיל במיוחד אם נלמד שהוא נעוץ בידיעת פרופוזיציה על אודות אובייקט הנודע בהיכרות. מושג זה של היות-פרופוזיציה-על-אודות-אובייקט-מסוים נשאר כאן סתום כשהיה.

לעומת זה ידיעת פרופוזיציה על אודות אובייקט ה מתואר בה (במובן של ראסל) מבטאת באופן מפורש את העובדה המרכזית שהידיעה (או הפרופוזיציה) היא על אודות האובייקט. ועניין זה מתבטא בשני שיקולים שהאחד מהם הוא אלמנטארי והשני קשור בפרטי תורת התיאורים של ראסל. השיקול האלמנטארי הוא, שבמקרה של ידיעה על אודות אובייקט מתואר, הרי שאנו יודעים שהפרופוזיציה היא על אודות אובייקט שזהותו אינה נתון סופי ואחרון, בלתי-מנותח מכל וכל (כפי שהדבר בהיכרות) אלא על אודות אובייקט שזהותו מפורשת (באופן חלקי, אולי) בפרופוזיציה עצמה: 'ה-x שהוא כך וכך הוא כזה וכזה' כאשר 'ה-x שהוא כך וכך' מהווה זיהוי מפורש (אם כי חלקי בדרך כלל) של האובייקט שעל אודותיו נסובה הפרופוזיציה. השיקול השני נסמך, כאמור, על פרטי תורת התיאורים של ראסל. אחת המשמעויות העיקריות של תורת התיאורים של ראסל היא בכך שהיא מעתיקה את עיקר משקלו של האלמנט הדנוטאטיבי של תיאורים (תיאורים בכלל ותיאורים מיידיעים בפרט) מן התיאור עצמו אל ה-מ-בנה הלוגי של הפרופוזיציה, ובכך מתירה את הקשר המסתורי שבין התיאור לבין האובייקט

המצוין על-ידי, שהוא גם האובייקט שעל אודותיו, אם הוא קיים, נסובה בדרך כלל הפרופוזיציה הכוללת את התיאור. 'המחבר של "מגילת האש" היה חילוני' פירושו, בקירוב: 'ישנו דבר אחד ויחיד שחיבר את "מגילת האש" והוא חילוני'. הקשר בין 'המחבר של "מגילת האש"' לבין ח"י ביאליק אינו נתפס כאן כיחס אלמנטארי (וסתום), כמו הקשר בין 'א' לא, במקרים שבהם א נודע בהיכרות, אלא הוא משולב ומפורש במבנה הלוגי של הפרופוזיציה כולה. במובן זה העובדה שהפרופוזיציה היא על אודות ביאליק, מתפרשת כחלק בלתי נפרד של עצם המבנה שהבנתו היא תנאי הכרחי להבנת הפרופוזיציה עצמה. היות הפרופוזיציה על אודות האובייקט המתואר (=ביאליק) היא חלק בלתי-נפרד של הבנתה ולא מרכיב נוסף, בלתי-תלוי בה כביכול, שטיבו סתום ומוקשה וטיב התייחסותו לעצם הבנת הפרופוזיציה מהווה בעיה לעצמה.¹² לפיכך ידיעה שבתיאור נותנת לנו מושג מה על הרעיון הכללי של היות-פרופוזיציה-על-אודות-אובייקט-מסוים, ואף אם נכון שמושג זה הוא אולי חלקי, הרי שהוא מפורש ומחותך (articulated) יותר מן המושג של היכרות הסתום בראשוניותו.

סיכום

פתחנו בהצגת המודל האפיסטמולוגי ה"קלאסי" של ראסל ב'בעיות'. ראינו שמודל זה מעלה מייד את שאלת היחס בין ידיעת אמיתות (ידיעה פרופוזיציונית) לבין ידיעת אובייקטים. עמדנו על המעמד השיטתי שיש אצל ראסל למושג של ידיעת אובייקטים בכלל ולמושג של ידיעת-אובייקטים-בתיאור בפרט. לאור מעמד שיטתי זה ניצבת במלוא חריפותה בעיית הפירוש של ידיעת-אובייקטים-בתיאור. ראינו שלהלכה – לאור הניתוח של ראסל לפסוקים הכוללים תיאורים מיידעים – הרי שאין ברמת העומק שום מעמד אפיסטמי לאובייקט המתואר לכן נמצא המושג של ידיעת-אובייקטים-בתיאור מוקשה. השאלה מוצגת בשלב זה במלוא חריפותה: מהו המעמד השיטתי של ידיעת אובייקטים בתיאור? מהי המטרה, או התפקיד, שמושג זה משרת במסגרת ההנחות והמושגים של ראסל? בחפשנו אחר התשובה נמצאנו עונים על שתי הבעיות באחת: המעמד השיטתי של ידיעת-אובייקטים-בתיאור וחשיבותו של מושג זה נעוצים בתרומה שהוא תורם להבהרת המושג של ידיעת אובייקטים בכלל על-ידי שהוא מבליט ומפרש את מה שכרוך בהיות פרופוזיציה מסוימת על אודות אובייקט מסוים. והוא מבליט ומבהיר זאת בדיוק בנקודה שבה המושג הראשוני של היכרות עם אובייקטים משאיר עניינים אלה סתומים וחסרי ניתוח. בכך קבענו שהסבר האופי האפיסטמי של מושג ההיכרות, ושל ידיעת אובייקטים בכלל, ניתן במונחי ידיעת-אובייקטים-בתיאור. הקשר והגשר בין ידיעה פרופוזיציונית וידיעה

¹² על כך ראה ביתר הרחבה במאמרי על "עקרון ההיכרות של ראסל ומשמעותו".

אובייקטואלית נעוץ במושג של ידיעה על אודות אובייקטים וזה מצדו מובהר על-ידי המושג של ידיעת-אובייקטים-בתיאור.

אנסח זאת קצת אחרת: לאחר שביססת את מושג ההיכרות כיחס אפיסטמי, הרי שידעת-אובייקטים-בתיאור נראה מושג כלאיים אנאכרוניסטי – כל הידע כולו מושתת על הכרת אובייקטים מצד אחד, ועל ידיעה פרופוזיציונית מצד שני. ברם, בצעד המכריע של ביסוסו והבהרתו של האופי האפיסטמי של מושג ההיכרות נועד למושג הכלאיים הזה תפקיד חשוב: הוא מבטא באופן מפורש את היחס האפיסטמי כלפי אובייקטים המאפשר לנו לומר שפרופוזיציה (או ידיעה) היא על אודות אובייקט מסוים. עניין זה חיוני להבהרת המושג הכללי של ידיעת אובייקטים (בין בתיאור ובין בהיכרות) ומכאן, לביסוס האפיסטמי של היכרות. מבחינה אפיסטמולוגית אנו רואים כאן תמונה סבוכה במקצת: ידיעה פרופוזיציונית מניחה היכרות; ברם, היכרות זו צריכה להתפרש כיחס אפיסטמי – ידיעת אובייקטים – ועניין זה מחייב מסגרת מושגית שבה אפשר להבין את עובדת היות הפרופוזיציה נסובה על אודות אובייקט מסוים. במסגרת זו יש למושג של ידיעה שבתיאור תפקיד מכריע.

לוח קיצורים

- (1) 'בעיות': *The Problems of Philosophy*. Oxford University Press, 1967.
- (2) 'העולם החיצוני': *Our Knowledge of the External World*. Mentor Books, 1960.
- (3) "הרצאות": "Lectures on the Philosophy of Logical Atomism", in (4) pp. 175-283.
- (4) 'לוגיקה וידיעה': *Logic and Knowledge*, ed. R. Marsh. London, Allen&Unwin, 1956.
- (5) 'מיסטיקה ולוגיקה': *Mysticism and Logic*. London, Allen & Unwin, 1963.
- (6) 'עקרונות': *The Principles of Mathematics*. London, Allen & Unwin, 1903.
- (7) "On Denoting"(1905), in (4), pp. 39-56.